

חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז

הגמרא אומרת: נשתברו הלוחות מנלן דתניא בששה לחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל רבי יוסי אומר בשבעה בו מאן דאמר בששה ניתנו בששה ניתנו ובשבעה עלה משה מ"ד בשבעה בשבעה ניתנו ובשבעה עלה משה דכתיב {שמות כד-טז} ויקרא אל משה ביום השביעי וכתיב {שמות כד-יח} ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה עשרים וארבעה דסיון ושיתסר דתמוז מלו להו ארבעין בשיבסר בתמוז נחית אתא ותברינהו ללוחות וכתיב {שמות לב-יט} ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר:

התורה בסוף משפטים אומרת ואל משה אמר עלה אל ה'. והתורה אח"כ אומרת עוד הפעם: ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה. הגמרא פה מדברת על החלק השני של הפרשה שבו כתוב ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה. והגמרא אומרת שזה היה בז' בסיוון. ברור שזה היה אחר מתן תורה. אבל לפי רש"י כשהתורה אומרת קודם ואל משה אמר עלה אל ה' זה היה העלייה להר לשמוע את עשרת הדברות. והתורה אומרת לנו שקודם שמושה עלה, משה העביר את העם בתהליך של גירות וכניסה לברית. אז לפי רש"י הגירות התקיימה קודם מתן תורה בד' בסיוון. ומה שכתוב עלה אל ה' הפירוש הוא מתן תורה. זה לא העלייה בהר לארבעים יום וארבעים לילה. וכשכתוב אח"כ ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה זה היה העלייה לארבעים יום וארבעים לילה. וזה היה לאחר מתן תורה. עלה אלי ההרה והיה שם ארבעים יום. וְהָיָה שֵׁם וְאֶתְנָה לָךְ אֶת לַחַת הָאֵבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה

חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז:

נשתברו הלוחות. ובוטל התמיד. והובקעה העיר. ושרף אפוסטמוס את התורה. והעמיד צלם בהיכל

המשנה נותנת לנו את רשימת הטרגדיות שקרו בתאריך שבעה עשר בתמוז. משמעות דברי המשנה היא שבעה עשר בתמוז הוא יום תענית עם חמישה מחייבים. הדבר נכון גם בתשעה באב, שהוא תענית אחת עם חמישה מחייבים. המחייב של תענית הוא צרה. יש חמישה מחייבים, אבל הקיום הוא אחד. כל המחייבים של שבעה עשר בתמוז הם אירועים טרגיים שהתרחשו בזמנים שונים, ברצף היסטורי, לפני שהובקעה העיר וחרב הבית. אפשר אולי לומר שמשה רבינו היה צריך להכריז על יום שבעה עשר בתמוז כיום תענית כבר בימיו, במדבר. הרי נשתברו הלוחות בחייו. אך משה רבינו לא קבע אותו כיום תענית. הסיבה לכך היא שלפני חורבן בית המקדש, לאירוע לא היו השלכות מוגדרות הרות אסון. אך ברגע שחרב בית המקדש, החורבן שינה למפרע את אופי האירוע. אילו בית ראשון לא נחרב ועם ישראל היו נשארים בארץ ישראל, אז שבירת הלוחות לא היתה אירוע כה קטלני כפי שהוכח מאוחר יותר בשעת החורבן. מה עורר את חיוב התענית? חורבן בית המקדש. ברגע שנחרב הבית, האירועים שקדמו לו קיבלו משמעות חדשה במבט לאחור. ככה אומרת לנו המשנה.

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

במתן תורה שגם אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים עלו. אבל משה רק משה עלה. הזקנים ואהרן וחור נשארו. ויעל משה אל הר הא-לוקים. ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם: באותו זמן הכי קרוב למשה היה יהושע. באותם ארבעים יום הכי קרוב למשה היה יהושע. ויקם משה ויהושע משרתו. יהושע היה אז הכי קרוב למשה. במתן תורה אהרן היה הכי קרוב. משה מחיצה לעצמו ואהרן מחיצה לעצמו. אבל פה יהושע היה הכי קרוב למשה. מסיבה פשוטה. פה העלייה להר הייתה ללימוד תורה. ובלימוד תורה התלמיד הוא הכי קרוב לרבי. שיהושע היה המקבל תורה ממשה. לכן יהושע היה הכי קרוב.

ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר: הפירוש הוא שזה היה בז' סיוון. וזה לא משנה אם עשרת הדברות היו בז' בסיוון או עשרת הדברות היו בז' בסיוון. זה לא משנה אם עשרת הדברות היו ביום לפני זה או עשרת הדברות היו באותו בוקר. וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן: הגמרא אומרת שבשביעי עלה משה. ויקרא אל משה ביום השביעי. הפשטות היא שלא מדובר בששה ימים מראש חדש סיוון. אלא זה היה אחר מתן תורה. אלא משה עלה אל ההר בז' בסיוון. ויכסהו הענן ששת ימים. הענן קידש את משה. משה נתקדש וניטהר בענן. ככה כתוב באבות דרבי נתן. וזה גמרא ביומא. משה נתעלה בענן. משה נתקדש בענן וניטהר בענן. וששה ימים אלו הם חלק מהארבעים יום. וביום השביעי משה עלה עוד יותר גבוה. משה ביום השביעי עלה אל ראש ההר. ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה: הפירוש הוא שמשה עלה אל ראש ההר. משה עלה קרוב לשכינה. ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה:

אם אנו ככה מפרשים את הפסוקים אז אין לגמרא פה ראייה מהפסוק ויקרא ה' אל משה ביום השביעי. הגמרא אומרת: מאן דאמר בששה ניתנו בששה ניתנו ובשבעה עלה משה מ"ד בשבעה בשבעה ניתנו ובשבעה עלה משה דכתיב [שמות כד-טז] ויקרא אל משה ביום השביעי וכתיב [שמות כד-יח] ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה עשרים

אשר כתבתי להורתם: זה היה עשרת הדברות וכל התרי"ג מצוות. אז למה עלה להר פעמיים. כשמשה עלה לעשרת הדברות ישראל היו מחיצה לעצמם, זקנים מחיצה לעצמם, אהרן מחיצה לעצמו ומשה היה על הר סיני. משה היה על הר סיני עבור עשרת הדברות.

כשכתוב והעם לא יעלו עמו פירוש שגם העם עלה. אלא שהייתה מחיצה נפרדת עבור משה. וכשכתוב ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה פירוש שמשה אמר להם מצוות הגבלה ופרישה. זה בעצם אותו סיפור שהתורה אמרה לנו בפרשת יתרו. ואח"כ יש את הסיפור של הגרות. לפי רש"י הגרות של מתן תורה הייתה קודם מתן תורה. התורה בפרשת יתרו אומרת לנו שמשה אמר להם מצוות פרישה והגבלה. ופה התורה אומרת לנו את הסיפור של הגרות. מה אבותיכם נכנסו לברית במילה טבילה והרצאת דמים אף אתם נכנסים לברית במילה טבילה והרצאת דמים. זו שיטה אחת.

ואחרי זה כתוב ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל: זה היה מתן תורה. משה מחיצה בפני עצמו, אהרן מחיצה בפני עצמו וכו'. ויראו את א-לוקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר. ואחרי זה כתוב: ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה וכו'. זה היה קבלת התורה. קבלת התורה של תורה שבכתב ושל תורה שבעל פה. ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר הא-לוקים. ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם: שה' אמר למשה עלה אלי ההרה והיה שם. לפי המדרש ה' אמר למשה שזה היה לארבעים יום. ויעל משה אל הר הא-לוקים. ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם: משה עלה לבד. זה לא היה כמו

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

מתן תורה. רש"י ישן: - ככה גמרא שלנו מפרשת את הפסוקים. ששה ימים מראש חדש. ויכסהו הענן. (פ) להר: - זה כמו גמרא שלנו שהפירוש הוא שהענן כיסה את ההר ששת ימים ולא שהענן כיסה את משה ששת ימים. - ויקרא אל משה ביום השביעי. לומר עשרת (צ) הדברות, ומשה וכל בני ישראל עומדים, אלא שחלק הכתוב כבוד למשה. - השיטה של רש"י היא שעשרת הדברות נאמרו בז' סיוון. - ויש אומרים, ויכסהו הענן למשה ו' ימים, לאחר עשרת הדברות, והם היו בתחלת מ' יום שעלה משה לקבל הלוחות, ולמדך שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששה (ק) ימים (שם): זה הפשט האחר, וזה כדברי ריש לקיש במסכת יומא. אבל הגמרא בתענית סוברת כמו הפירוש הראשון ששת ימים הם לא ששה ימים לפרישה אלא הם ששה ימים בסיוון. וביום השביעי משה עלה בלי פרישה.

הרמב"ן אומר - ויש מ"ד ביומא שאומר ככה - שכל הסיפור במשפטים היה אחר מתן תורה. ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם מרחק: רש"י אומר שזה היה קודם מתן תורה. אבל הרמב"ן אינו מסכים עם זה. הרמב"ן אומר שמה שקרה קודם מתן תורה מסופר בפרשת יתרו. אז אין צורך פה לחזור על מה שקרה קודם מתן תורה. אלא הסיפור פה הוא לאחר מתן תורה. העם כבר שמע את עשרת הדברות או עשר דברות או שתי דברות - וכבר הלכו לאוהליהם. ואז ה' אמר למשה: עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם מרחק: ה' אומר למשה לעלות פעם שנייה לעלות אל ההר לקבל את הלוחות ואת כל התורה. וזה אחרי שה' מסר למשה את כל עשרת הדברות, הפרשה של ואם מזבח אבנים תעשה לי ופרשת משפטים. וה' אמר למשה אחרי שתמסור את כל הפרשיות האלו לבני ישראל אז עלה עוד הפעם כדי לקבל את הלוחות ואת כל התורה. ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה. זה לא פרישה והגבלה, אלא זה כל מה שה' אמר לו. עשרת הדברות, הפרשה של ואם מזבח אבנים תעשה לי ופרשת משפטים. אז התורה פה מדברת כסדרן. לא צריכים לומר פה אין מוקדם ומאוחר בתורה. אלא זה כסדרן. ה' שלח את משה חזור למחנה. ה' אמר למשה פרשת

וארבעה דסיון ושיתסר דתמוז מלו להו ארבעין. לפי הפירוש שאנו אמרנו יום השביעי אין פירושו בשביעי בסיון אלא פירושו ביום השביעי לעליית משה. אז איך הגמרא פה הבינה את הפסוקים? לפי הגמרא פה כשכתוב ויכסהו הענן ששת ימים אין הפירוש שהענן כיסה את משה. אלא הפירוש הוא שהענן כיסה את ההר ששת ימים. וכשמשה עלה ביום השביעי משה נכנס לתוך הענן. והששה ימים הם ששה ימים מראש חדש סיוון. הפסוק קודם אומר לנו ויעל משה אל ההר ויכס את הענן את ההר. זה היה ביום השביעי, והיינו בשביעי לסיוון. ואז התורה אומרת לנו דבר אחר. שכבר מראש חדש הענן כיסה את ההר. ויכסהו הענן ששת ימים. פירושו שהענן כיסה לא את משה אלא את ההר ששת ימים. וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים. התורה אומרת לנו מה קרה קודם. ויקרא אל משה ביום השביעי. פירושו בז' סיוון. או שזה היה ביום של עשרת הדברות או שזה היום למחרת עשרת הדברות. אבל זה היה בז' סיוון.

והנה במסכת יומא יש מחלוקת בין רבי יוחנן לריש לקיש מה המקור להלכה שמפרישים את הכהן גדול שבעה ימים קודם יום הכיפורים. ר' יוחנן אומר שלומדים את זה ממילואים. ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים. אבל ריש לקיש לומד הלכה זו מזה שמשה נכנס לענן וביום השביעי הוא עלה אל ה'. אז איך ריש לקיש מבין את הפסוקים? ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר: משה היה פרוש לששה ימים. וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים. משה היה פרוש ששה ימים מהשכינה ומכלל ישראל. ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן: זה לא יום השביעי לאחד בסיוון. אלא זה יום השביעי לפרישת משה.

רש"י על חומש אומר: ויכסהו הענן. רבותינו חולקים בדבר (יומא ד.), יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמראש חדש (עד עצרת יום

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

בפרשת משפטים הייתה קבלה שנייה של עול מצוות והיא קבלת עול מצוות פרטיות. **וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה. וְאִזּוּ וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל דְּבָרֵי ה' וְכו'.** זה היה התהליך של גרות. מילה, טבילה והרצאת דמים. כמו שאנו עושים כשאחד בא להתגייר.

אז לפי הרמב"ן הגרות בהר סיני הייתה לאחר עשרת הדברות. זה לא משנה איך אנו מסבירים את הפסוקים של עלה אלי ההרה והיה שם. הרמב"ן יכול להסביר את הששת ימים שהם ששה ימים מראש חדש סיוון. והיינו כמו הגמרא בתענית. הרמב"ן גם יכול לפרש פסוקים אלו כמו ר"ל במסכת יומא שהששת ימים הם ששה ימים של פרישה של משה. המחלוקת בין הרמב"ן לרש"י הוא רק איך לפרש את החלק הראשון של הפרשה שהוא סיפור הגרות אם מדובר קודם מתן תורה או מדובר אחר מתן תורה. אבל לגבי הפסוקים של עלי אלי ההרה והיה שם אין שום הבדל בין הפירוש של רש"י לפירוש של הרמב"ן. המחלוקת בין רש"י לרמב"ן הוא רק לפרש את החלק הראשון שהוא הסיפור של הגרות בסיני. אבל הפסוק ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם הוא בוודאי לאחר מתן תורה. וזו שאלה נפרדת לגבי הפסוק של ויכסהו הענן ששת ימים. האם הפירוש הוא שהענן כיסה את משה ששה ימים. ואז הששת ימים הם ששה ימים של פרישה של משה. או הפירוש הוא שהענן כיסה את ההר והששת ימים הם ששה ימים מראש חדש סיוון. זה לא קשור למחלוקת בין הרמב"ן לרש"י. אלא שיש החלק הראשון של הפרשה ובו מסופר על התהליך של גרות בהר סיני. הרב קרא מתוך דברי הרמב"ן על פרשת משפטים.

פרשה זו קודם עשרת הדברות בארבעה בסיון נאמרה לו, לשון רש"י. ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם (להלן פסוק יב), לאחר מתן תורה נאמר לו כן. גם אלו דבריו ז"ל. ואין הפרשיות באות כסדרן ולא כמשמען כלל. ועוד כתיב (להלן בפסוק ג) ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים, - לפי רש"י הם המשפטים של פרישה והגבלה. והרמב"ן טוען נגד רש"י שאין זה משפטים. - שהם המשפטים האלה הכתובים למעלה, שאמר בהם (לעיל כא א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, כי איננו נכון שיהיה על המשפטים שנצטוו בני

משפטים עד לא יִשְׁבוּ בָאָרֶץ פֶּן יִחְטִיאוּ אֶתְךָ לִי כִי תַעֲבֹד אֶת אֱלֹהֵיהֶם כִּי יִהְיֶה לָךְ לְמוֹקֵשׁ: ואז משה חזר למחנה ישראל. **ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' -** אם העם שמע רק שתי דברות אז משה אמר להם את שאר הדברות. ואם העם שמע את כל עשרת הדברות אז משה לא היה צריך לומר להם את זה. - **וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים -** מה שאנו קוראים סדרת מִשְׁפָּטִים. - **וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה.** למה הם היו צריכים לומר נעשה? זה היה קבלת עול מצוות. קבלת עול מצוות צריכה קודם כול להיות קבלת כללית של עול מצוות. ככה זה בגר שבא להתגייר. גר צריך קודם כול לקבל את כל התרי"ג מצוות. והגמרא אומרת שאז מודיעים לו קלות וחמורות. הרמב"ם אומר עיקרי הדת, צדקה ולקט שכחה ופאה. צריכים קבלת עול ממצוות לגבי מצוות אינדיבידואליות. זה היה בסיני קבלה שנייה של עול מצוות. כשרות אמרה עמך עמי וא-לוקיך א-לוקי זה היה קבלה כללית של עול מצוות וקבלה של איסור עבודה זרה. נעמי אמרה לרות מפקדינן שש מאות וי"ג מצוות. רות ענתה עמך עמי. אסיר לך עבודת כוכבים. רות ענתה וא-לוקיך א-לוקי. נעמי אמרה אסיר לך תחום שבת. רות ענתה כי אל אשר תלכי אלך. אסיר לך ייחוד. רות ענתה ובאשר תליני אליך. נעמי אמרה ארבע מיתות נמסרו לבית דין. ורות ענתה באשר תמותי אמות. (מסכת יבמות דף מ"ז:) אז הייתה אצל רות קבלה כללית של עול מצוות וגם קבלה של מצוות פרטיות. וזה מה שמשה דרש מהעם בסיני. כשהם אמרו נעשה ונשמע בפרשת יתרו לא היה פירוט של מצוות. משה אמר להם מאת ה': **וְעַתָּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְשִׁמְרֶתֶם אֶת בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סֻגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ:** והעם הגיב לזה: **וַיַּעַן כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה.** זה קבלת עול מצוות כללית. אבל בפרשת משפטים הייתה קבלת עול מצוות פרטיות. קבלה זו לא הייתה יכולה להיות קודם מתן תורה. קודם מתן תורה לא היו מצוות. ולכן

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

לבדו יעלה את ה'. ולכן משה אח"כ אמר: וְאַל
הִזְקִינִים אֲמַר שְׁבוּ לָנוּ בְּזֶה עַד אֲשֶׁר נָשׁוּב
אֵלֵיכֶם וְהִנֵּה אֶהְרֵן וְחֹר עִמָּכֶם מִי בַעַל דְּבָרִים
יִגַּשׁ אֲלֵהֶם: זו הייתה עלייה שנייה של משה.
ומשה בהתחלה לא ידע מי אמור לעלות ביחד
אתו אל ה'. כולם היו מגויסים לזה. אבל ה'
בחר במשה מתוכם.

הרמב"ן ממשיך: והנה משה כתב ביום ההוא
בספר כל מה שנצטווה, חקים ומשפטים
ותורות, והשכים בבקר ממחרת היום ההוא
לכרות להם ברית על הכל, - זה הגרות. -
ובנה המזבח (פסוק ד), וזבח הזבחים (פסוק
ה), ונתן חצי הדם על מזבח ה' וחצי הדם שם
באגנות (פסוק ו), ולקח הספר שכתב מאמש
וקראו באזניהם, וקבלו עליהם עוד לבא
בברית עמו, ואמרו (פסוק ז) כל אשר דבר ה'
נעשה ונשמע אליך, מכל אשר תצוה מאתו
ית'. ואז זרק עליהם חצי הדם (פסוק ח), כי
זאת אות הברית לבא השנים בחלקים שוים:
ואחרי שהשלים מעשיו עמהם הוצרך למלאת
דבר ה' שאמר לו ה' עלה אתה ואהרן וגו'. וזהו
שאמר (בפסוק ט) ויעל משה ואהרן נדב
ואביהוא וגו'. ועשה עוד מה שצווה (בפסוק ב)
ונגש לבדו אל ה', והוא שאמר (בפסוק יח)
ויבא משה בתוך הענן וגומר. והנה מעשה
הברית ביום המחרת למתן תורה, ובו היתה
העליה שעלה משה אל ההר (פסוק יג), וממנה
נתעכב שם ארבעים יום. והוא שפירש הכתוב
(פסוק טז) ויקרא אל משה ביום השביעי וגו',
ונאמר (פסוק יח) ויבא משה בתוך הענן. וכל
זה מתוקן ומבואר:

מהו עיקר המחלוקת בין רש"י לרמב"ן?
המחלוקת הוא מתי הייתה הגרות בהר סיני.
המחלוקת הוא בפשט בפסוקים. אבל עיקר
נקודת המחלוקת היא מתי הייתה הגרות בהר
סיני. לפי הרמב"ן הגירות הייתה לאחר מתן
תורה. היינו לאחר עשרת הדברות ופרשת
משפטים. זה מתן תורה. ולפי רש"י הגירות
הייתה קודם מתן תורה.

והרמב"ן אומר שיש על זה מחלוקת תנאים
במכילתא: וראיתי במכילתא (לעיל יט י)
שנחלקו בדבר, יש שאמרו שהיה קודם מתן
תורה בחמישי, ואמר להם הרי אתם קשורים
תפוסים וענובים מחר באו וקבלו עליכם את
כל המצות. ורבי יוסי בר' יהודה אמר בו ביום
נעשו כל המעשים, כלומר בו ביום לאחר מתן
תורה נעשו המעשים של סיפור העם וכתובת

נח ושנאמרו להם במרה - שהפסוק אומר
וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם. ורש"י
מפרש שמדובר מבראשית עד מתן תורה
ומצוות שנצטוו במרה. וזה לשון רש"י: ספר
הברית. מבראשית ועד מתן תורה, (ח) ומצות
שנצטוו במרה: - שכבר שמעו וידעו אותם.
ולא יאמר "ויספר" אלא בחדשות אשר יגיד
(בראשית כד טו): וכבר היטיב לראות ר"א
שפירש הענין כסדרו, ואמר כי עד הנה
(מלעיל כ כב עד כג לג) ספר הברית. והנה
הפרשיות כלן באות כהוגן, כי אחר מתן תורה
מיד בו ביום אמר השם אל משה כה תאמר אל
בני ישראל אתם ראייתם כי מן השמים דברתי
עמכם (לעיל כ כד), והתחיל לחזור ולהזהיר
על ע"ז לא תעשון אתי (שם כ כג), וצוה אותו
ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, וכל
המצות הבאות אחרי כן, והשלים באזהרת
הע"ז שימצאו בארץ ובעובדיה (לעיל כג לב
לג) ואמר לו אחרי צוותך זה להם, עלה אל ה'
אתה ואהרן. והזכירה הפרשה כי משה עשה
כמצות ה', ובא אל המחנה ויספר לעם את כל
דברי ה', (פסוק ג) כאשר צוה אותו כה תאמר
אל בני ישראל וגו' (לעיל כ יט), ואת כל
המשפטים כאשר צוה ואלה המשפטים אשר
תשים לפניהם (לעיל כא א), וקבלו הכל
בשמחה ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה. - לפי
הרמב"ן זה קבלת מצוות פרטיות שניתן להם
אחרי עשרת הדברות. משה באותו יום נשאר
עם הקב"ה והקב"ה נתן למה בנוסף לעשרת
הדברות פרשת משפטים. וכשהקב"ה השלים
לומר למשה פרשת משפטים (עד כי יהיה לך
למוקש) אז משה ירד לעם. - והטעם, כל
הדברים האלה אשר דבר לך השם נעשה, כי
מאמינים אנחנו בדבריך, כמו שספר במשנה
תורה (דברים ה כד) ואת תדבר אלינו את כל
אשר ידבר ה' אלהינו אליך ושמענו ועשינו.
ואז כתבם משה (פסוק ד):

וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאָבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזְקְנֵי
יִשְׂרָאֵל: משה בינתיים לא ידע אם הוא יעלה
לבד לארבעים יום או אחרים יעלו אותו. אלא
שאח"כ ה' אמר לו עלה אלי ההרה. שמשה

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

**ספר הברית, הכל כמו שפירשנו. ולזה שומעין
שאמר כהלכה:**

לפי רש"י מתן תורה היה יכול להיות רק אחרי שבני ישראל היו מגורים. כמו שה' אמר בפרשת יתרו: **ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש**. לכן לפי רש"י הגירות הייתה קודם מתן תורה. רש"י לא היה יכול להבין איך יכול להיות שקודם היה מתן תורה ורק למחרת הייתה הגירות? שההתגלות של הקב"ה לישראל לא הייתה יכולה להחל קדושת ישראל עליהם. שבלי גרות אין קדושת ישראל. קדושת ישראל לא יכולה לחול אפילו על ידי גילוי שכינה. לכן רש"י אומר שהגרות הייתה בד' סיוון.

אלא שיש להקשות הרי צריכים קבלת עול מצוות לגרות. לפי רש"י איך הייתה קבלת עול מצוות? הרי הם עוד לא התחייבו בתרי"ג מצוות שזה היה קודם מתן תורה. ברור שגם לפי רש"י צריכים קבלת עול מצוות. התירוץ הוא שהיו המצוות שבהן נצטוו במרה. לא שייך לומר שהקבלת מצוות הייתה על ידי הז' מצוות בני נח מפני שהז' מצוות בני נח הן לא מצוות שבהן נצטוו ישראל באופן מיוחד. אלא הקבלת מצוות הייתה על ידי המצוות שבהן נצטוו ישראל במרה. ורש"י אומר שמשם כתב בספר הברית המצוות שנצטוו בהן במרה. למה לא הז' מצוות? מפני שהז' מצוות הן לא מצוות ייחודיות לישראל. לכן קבלת ז' מצוות לא היו יכולות להועיל להחל קדושת ישראל על העם. צריכים לגרות קבלת עול מצוות שבהן נצטוו ישראל באופן ייחודי. שאך ורק ישראל נצטוו עליהן. וזה המצוות שבהן נצטוו ישראל במרה. פרה אדומה, שבת ודינים. (הרב אמר שרק שתי מצוות מז' מצוות הן בתורה שבכתב. וזה רציחה ואבר מן החי. האיסור רציחה מפורש בפסוק שופך דם האדם באדם דמו ישפך. וכן אבר מן החי נלמד מפסוק. אבל שאר ז' מצוות בני נח הן קבלה. אבל גם שתי המצוות שהן בתורה שבכתב הן לא יכולות להועיל לגירות. שהתוקף של גירות היא החלת

קדושה. והחלת קדושה היא רק על ידי מצוות. היינו מצוות שהן מצוות ייחודיות לישראל. ולכן רש"י לא מזכיר ז' מצוות בני נח אלא רש"י מזכיר רק המצוות שבהן נצטוו ישראל במרה.) אז לפי רש"י הקדושת ישראל בהר סיני הייתה מבוססת על קבלת המצוות שבהן נצטוו ישראל במרה. ואז היה מתן תורה של עשרת הדברות. אבל רש"י מביא בשם רב סעדיה גאון שעשרת הדברות כוללות כל התרי"ג מצוות. אז עשרת הדברות פירושו כל התורה כולה. רש"י מצטט בשם רב סעדיה גאון על הפסוק והתורה והמצווה: **כל שש מאות ושלוש עשרה מצות (ל) בכלל עשרת הדברות הן. ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד, לכל דבור ודבור מצות התלויות בו:** אז מתן תורה התייחס לא רק למצוות שבהן נצטוו ישראל במרה אלא מתן תורה התייחס כבר לכל תרי"ג מצוות. אז למה לא היו צריכים עוד גירות?

מי היה הגר הראשון? אברהם אבינו. את הנפש אשר עשו בחרן מלמד שאברהם היה מגייר את האנשים ושרה הייתה מגיירת את הנשים. ברור שאברהם אבינו היה גר. כי אב המון גוים נתתיך. אתה אב לכל באי עולם שנכנסים תחת כנפי השכינה. אברהם עבר גירות. אז למה בני ישראל היו צריכים גירות במצרים? במצרים הייתה עוד הפעם גירות. במצרים הצו של מילה לא היה רק על מילה אלא היה צו על מילה וטבילה. הגמרא ביבמות ככה אומרת. אז במצרים הייתה עוד הפעם גירות. ולמה היו צריכים עוד הפעם גירות? הרי כבר הייתה גירות על ידי אברהם אבינו. התירוץ הוא שלא היה לאברהם אבינו כל כך הרבה מצוות כמו שהיו לבני ישראל במצרים. בני ישראל במצרים נצטוו בעוד מצוות. מצוות קרבן פסח. להקריב את הקרבן פסח ביום ארבעה עשר בין הערביים. ואכלו את הבשר בלילה הזה. וכל פעם שיש תוספת של מצוות צריכים עוד הפעם גירות. אבל מספר המצוות במצרים היה מוגבל. בהר סיני הם נצטוו במצוות של כל התורה כולה. אז היו צריכים עוד הפעם לגירות. הרמב"ן במסכת יבמות ככה מסביר. אז הרמב"ן שואל אם כן, למה לא היו צריכים כל פעם להטיף דם ברית? ברור שלגבי מילה זה שונה, אבל אין פה המקום להאריך בזה. אז לפי רש"י כשבאו להר סיני היו צריכים גירות שמבוססת על תרי"ג מצוות. אמנם היו כמה מצוות שבהן נצטוו ישראל במרה. אבל הרי

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

וכבסו שמלותם. אותם אנשים שעברו טבילה במצרים עברו טבילה גם בסיני עבור מתן תורה. אז הגירות במצרים לא הייתה מספיק עבור מתן תורה. הם היו צריכים לגירות נוספת עבור מתן תורה. אז הגירות הייתה צריכה להיות לאחר מתן תורה. שקודם מתן תורה הם לא היו יכולים לקבל מצוות שהרי קודם מתן תורה עוד לא נצטוו בתרי"ג מצוות.

יש לומר הרי הקב"ה שלח משה לומר לישראל **וְעַתָּה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סֶגְלָה מְכֻלָּה עַמִּים כִּי לִי כָל הָאָרֶץ: {ו} וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְלַכֶּת כְּהֻנִּים וְגוֹי קָדוֹשׁ.** אז ישראל היו צריכים לומר נעשה ונשמע. והם אמרו נעשה ונשמע. אז הייתה קבלת מצוות. ההתחייבות התממשה רק בשעת מתן תורה. בשעת נתינת הלוחות. בשעת נתינת התורה. אבל מכיוון שהקב"ה קודם שאל אותם אם הם מוכנים לקבל את מצוות התורה אז כנראה שהם היו יכולים לקבל את המצוות קודם שהחויב התממש. שהרי הקב"ה שלח את משה לשאול את העם. ואם העם היה ח"ו אומר לא נעשה ולא נשמע אז ח"ו הקב"ה לא היה נותן תורה לישראל. אז הקב"ה עשה את זה תלוי בהם. הקב"ה עשה את זה תלוי בקבלה שלהם. ממילא נעשה ונשמע היה קבלה עבור המצוות שהקב"ה עמד לומר להם אחר כך. (אנו לא יודעים למה לא הייתה תהליך של גירות במרה?) אנו שאלנו איך הייתה קבלת מצוות בגירות בסיני? התירוץ הוא שנעשה ונשמע היה קבלה עבור הגירות של סיני והתייחסה לכל התרי"ג מצוות. קבלת מצוות אמנם צריכה להיות בשעת טבילה. אבל זה רק משום שבגירות רגילה המצוות מיד מחייבות את הגר. לכן הקבלה צריכה להיות קודם הטבילה. אבל בגרות של סיני הגירות לא חייבה אותם מיד במצוות. אז נעשה ונשמע היה קבלה טובה. אף שעדיין הציווי והחויב של המצוות עוד לא התממש. החיוב התממש רק אחר שהקב"ה נתן להם את מצוות התורה.

עכשיו נבין את הדברים לפי הרמב"ן. הרמב"ן אומר שהגירות בסיני הייתה אחר קבלת התורה. אלא שהשאלה נשאלת למי ניתנה התורה? התורה ניתנה לגרים ממצרים. ואחר קבלת התורה אז התקדשו בקדושת ישראל שלימה מפני שאז עברו גירות עוד

הגירות של אברהם אבינו לא הייתה יכולה לכסות את הגירות במצרים. אף שכל בני ישראל במצרים היו בני אברהם יצחק ויעקב. אבל הגירות של מרה הייתה טובה גם למתן תורה איפה שבני ישראל נצטוו בתרי"ג מצוות. אבל אנו לא מבינים את ההבדל בין שני הדברים. הגירות של אברהם אבינו לא הייתה יכולה להיות תחליף לגירות של מצרים. לאברהם אבינו הייתה רק מצווה אחת, המצווה של מילה. ברור שהייתה לו גם המצווה של אמונה בה'. הרי אברהם אבינו לא נהיה גר על ידי מצוות מילה. אברהם אבינו נהיה גר קודם שנצטווה על מצוות מילה. אב המון גוים נתתיך נאמר קודם שנצטווה על מצוות מילה. התירוץ הוא שהייתה לאברהם אבינו המצוות של אמונה בה' וצדקה וחסד. אלו הן המצוות שאברהם אבינו קיים. ממילא הגירות של אברהם אבינו התייחסה למצוות של אמונה בה' וצדקה וחסד. כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחרי ושמו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עלי. אבל אח"כ במצרים בני ישראל נצטוו במצוות נוספות. לכן במצרים היו צריכים עוד הפעם לגירות מפני שהיו צריכים לתוספת של קדושת ישראל. אז למה במעבר ממצרים ומרה למתן תורה לא היו צריכים לגירות עוד הפעם? זה אמנם נכון שכבר במצרים התכונן היה לבוא להר סיני ולקבל שם את התורה. כמו שכתוב וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את הא-לוקים על ההר הזה. אבל בכל זאת במצרים היו להם רק מצוות ספורות. ובהר סיני נצטוו בתרי"ג מצוות. אז למה לא היו צריכים עוד גירות בהר סיני. תוספת מצוות דורשת תוספת קדושה? ישראל. למה לכוהנים יש תוספת קדושה? מפני שיש להם תוספת מצוות. אז למה המעבר ממצרים ומרה לסיני לא חייבה עוד גירות? הגמרא אומרת שהייתה טבילה במצרים. והגמרא אומרת שהייתה טבילה בסיני. הגמרא לומדת את זה מהפסוק של

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

ישראל הגיע לשיא שלה רק אחר מתן תורה.
אבל לפי רש"י הקדושת ישראל הגיע לשיא
שלה קודם מתן תורה.

הברייתא אומרת (וכן הוא ברמב"ם) בגי' דברים נכנסו אבותינו לברית במילה טבילה והרצאת דמים. מילה הייתה במצרים. טבילה הייתה בסיני שנאמר וכבסו שמלותם. והרצאת דמים הייתה בסיני שנאמר ויקח משה את הדם. כך לדורות אין גר נכנס אלא במילה טבילה והרצאת דמים. אז הגמרא אומרת כמו שאבותינו נכנסו לברית רק בגי' דברים אלו אז גם לדורות גר נכנס לברית רק בגי' דברים אלו. מה הפשט בזה? למה צריכים את השוואה זו בין הגירות לדורות לגירות של אבותינו בסיני? כנראה שעבור כל גר הגירות היא קבלת התורה. ההלכה היא שקבלת התורה צריכה גי' דברים אלו. אנו קוראים לזה גירות. אבותינו לא נכנסו לברית אלא במילה טבילה והרצאת דברים כך לדורות אין גר נכנס לברית אלא במילה טבילה והרצאת דמים. למה מדגישים אין גר נכנס לברית? למה לא אומרים אין גר נתגייר? אלא גירות פירושה קבלת התורה. שיש אצל כל גר קבלת התורה.

הרמב"ם בפרק י"ג הלכות איסורי ביאה הלכה א' אומר: **בשלושה דברים נכנסו ישראל לברית. במילה וטבילה וקרבן:** והרמב"ם בהלכה ד' אומר: **וכן לדורות כשירצה העכו"ם להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו על תורה צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן. ואם נקבה היא טבילה וקרבן שנאמר (במדבר טו-טז) 'ככם כגר'. מה אתם במילה וטבילה והרצאת קרבן אף הגר לדורות במילה וטבילה והרצאת קרבן:** הרמב"ם אומר **כשירצה העכו"ם להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו על תורה.** מה הרמב"ם מתכוון לומר בזה? הרמב"ם מתכוון לומר שגירות היא קבלת התורה. וקבלת התורה צריכה שלושה דברים אלו. אין הפשט שבאבותינו זה היה קבלת התורה ופה זה גירות. אלא כל גירות הוא קבלת התורה.

מגילת רות לא באה לומר לנו ההלכות של גירות. אלא המגילה באה לומר לנו הסיפור של רות. המדרש אומר על מגילת רות שתחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים. המטרה של המגילה היא לומר לנו החשיבות של גמילות חסדים. לעזור

הפעם. אבל בשעת מתן תורה הם כבר היו גרים. הם היו גרים ממצרים.

והנה התורה בפרשת בחוקותי אומרת: **וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאָף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאָף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר:** והתורה אח"כ אומרת: **וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהִיּוֹת לָהֶם לֹא-לְהַקִּים אֹנִי ה':** אז התורה מדברת על שתי בריתות. ברית אבות וברית ראשונים. ברית הוא גירות. והתורה מדברת על ברית אבות וגם על ברית של יציאת מצרים. ברית ראשונים הוא לא הברית של סיני אלא הוא הברית של יציאת מצרים. זה מפני שבמצרים הייתה גירות נפרדת. והגירות של יציאת מצרים הייתה מספיק עבור קבלת התורה. אבל בקבלת התורה הם התחייבו לקיים תרי"ג מצוות. למטרה זו הם היו צריכים לעבור עוד גירות. אבל לקבלת התורה הייתה מספיק הגירות של יציאת מצרים. לקבלת התורה הייתה מספיק הברית ראשונים. ככה זה לפי הרמב"ן.

לפי רש"י קבלת התורה דרשה וחיבה שתהיה קדושת ישראל שלימה. אחרת הקב"ה לא היה מתגלה להם בהר סיני. הם היו צריכים להיות ישראלים גמורים קודם קבלת התורה. ולכן לפי רש"י הגירות הייתה קודם קבלת התורה. אבל לפי הרמב"ן לא הייתה יכולה להיות גירות של סיני קודם קבלת התורה. זה מפני שקודם מתן תורה לא היה עדיין עול מצוות. אז קודם מתן תורה לא הייתה יכולה להיות קבלת עול מצוות. מפני שקודם מתן תורה הם לא היו יכולים לקבל תרי"ג מצוות. אבל במצרים הם היו גרים עבור מקצת מצוות. וזה היה מספיק לקבלת התורה. אבל ברגע שהתורה ניתנה והוטל עליהם חיוב כולל של כל התרי"ג מצוות אז היו צריכים לגירות נוספת. לכן משה העביר אותם בסיני אחר מתן תורה בתהליך של גירות. אז הקדושת ישראל נשלמה לא קודם מתן תורה אלא אחר מתן תורה. הקדושת

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

מהיות לאיש. שאנשא לו ואוליד בנים ותנשאו להם שאינם אסורים לכם ואינכם אסורים להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו שאינה זקוקה ליבם לפי שלא היו למחלון וכליון קדושין בהן שנכריות היו ולא נתגיירו ועכשיו הן באות להתגייר כמו שנאמר כי אתך נשוב לעמך מעתה נהיה לעם אחד : רש"י אומר שעל פי דין הן לא היו נשואות למחלון וכליון מפני שהן לא התגיירו. רש"י אומר שלכן אם נעמי הייתה מתחתנת ויולדת בנים הן לא היו אסורות לבנים אלו מדין אשת אחיו שלא היה בעולמו. אז המדרש הוא מאוד קשה.

אנו חוזרים לגמרא. המעשה גירות הייתה בפרשת משפטים לפי רש"י. אבל הקבלת מצוות הייתה בפרשת יתרו. וזו הסיבה העיקרית למה קוראים מגילת רות בשבועות. מה זה שבועות? זה היום של גירות.

התורה בפרשת התמיד אומרת: **עולת תמיד העשויה בהר סיני לריח ניחוח אשה לה'.** מהו הקשר בין העולת תמיד להר סיני. איך קשור העשויה בהר סיני לקרבן תמיד? הגמרא לומדת שגר צריך קרבן מהפסוק בפרשת משפטים של ויעל משה עולות. אז הקרבן תמיד הוא תמיד הקרבן גירות של כלל ישראל. והנה המשנה אומרת שבשבעה עשר בתמוז בוטל התמיד. למה יש כזה דגש על ביטול של הקרבן תמיד? הקרבן תמיד הוא אמנם מצוות עשה. אבל יש הרבה מצוות עשה. המשנה מחשיבה העובדה של ביטול התמיד ב"ז בתמוז כאחת מחמש סיבות שמחייבות התענית של שבעה עשר בתמוז. מפני שבוטל התמיד. אז מה שבוטל התמיד? אבל יש חשיבות מיוחדת לקרבן תמיד שהרי הפסוק אומר על הקרבן תמיד **עולת תמיד העשויה בהר סיני לריח ניחוח אשה לה'.** והגמרא בכריתות אומרת על הפסוק ויעל משה עולות שזה היה הקרבן תמיד. הפשט בגמרא הוא שהקרבן תמיד הוא לעולם הקרבן של הגרות של כלל ישראל. אנו בכל יום מביאים את הקרבן שאבותינו הביאו כקרבן. זה הפשט בפסוק **עולת תמיד העשויה בהר סיני לריח ניחוח אשה לה'.**

ב"ז בתמוז הובקעה העיר

הגמרא אומרת: **בטל התמיד גמרא:** - אין לנו פסקים להוכיח את זה. זה קבלה. איש מפי איש. כך קבלנו מאבותינו. - **הובקעה העיר ב"ז הוה והכתיב {ירמיה נב-ו} בחדש**

לאנשים. לא לנטוש אנשים נצרכים. תחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים. שעל ידי גמילות חסדים רות נהיית אמה של מלכות. וזה היה דבור גדול. שרבש"ע היה צריך לגלגל דברים להביא בחזרה נוכרית מארץ מואב לארץ ישראל ולהכתיר אותה כאמה של מלכות. לא רק כאמה של מלך. אלא כאמה של מלך המשיח. כנראה שהיה לה פוטנציאל גדול. חז"ל אומרים מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה ולא חיוב ולא פטור ולמה נכתבה - למה היא חלק מכתבי הקדש - להודיעך שכן של גומלי חסדים שמגילה זו תחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים. תחילתה גמילות חסדים מצד רות וסופה גמילות חסדים מצד בועז. רות גילתה גמילות חסדים לנעמי. שהרי רות הייתה נסיכה. והיא בכל זאת עזבה את ארצה כדי ללכת עם רות. היא בכל זאת אמרה כי אל אשר תלכי אלך וכו'. אבל גם לומדים הרבה הלכות ממגילת רות. ההלכה שמודיעים לגר קלות וחמורות נלמדת ממגילת רות.

המדרש אומר לא יתכן שמחלון וכליון נשאו להם נשים נוכריות אלא נתגיירו מקודם. והמדרש מביא ראיה מהפסוק **וְתֹאמַר הִנֵּה שְׁבָה יְבַמְתָּךְ אֶל עַמָּה וְאֶל אֱלֹהֶיהָ שׁוֹבִי אַחֲרַי יְבַמְתָּךְ:** שבה פירושו שהיא כבר הייתה יהודיה אלא שהיא שבה. שבה לא במובן גיאוגרפי. אבל אנו בכלל לא מבינים את זה. גר שחזר לסורו אינו מאבד קדושת ישראל שלו. וכשנעמי אמר לרות שובי אל יבמתך זה היה צריך להיות לנעמי דין של מסית ומדיח. שנעמי אמרה לרות **הִנֵּה שְׁבָה יְבַמְתָּךְ אֶל עַמָּה וְאֶל אֱלֹהֶיהָ שׁוֹבִי אַחֲרַי יְבַמְתָּךְ:** זה מסית ומדיח לעבודה זרה. זה המשנה בסנהדרין. המדרש הוא מאוד קשה. הפשטות היא שהגירות של רות הייתה רק אח"כ. הקבלת מצוות של עמך עמי וא-לוקיך א-לוקי נאמרה על ידי רות כשהיא עמדה לחזור עם נעמי לארץ ישראל. וככה רש"י אומר על הפסוק כי זקנתי מהיות לאיש: **כי זקנתי**

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

הבקעת העיר. הרי הצום על הבקעת העיר בחורבן בית ראשון הותקן על ידי ירמיהו הנביא וברוך בן נריה. זה היה מדברי קבלה. אז איך היה רבי יוחנן בן זכאי אחר חורבן בית שני או רבי טרפון יכול לשנות את תאריך יום הצום מתשיעי לחדש לשבעה עשר בחדש? ואולי היה אפשר לומר ששינוי התאריך של הצום אינו נחשב כעקירת התקנה של בית דין חברו. אבל זה נגד הגמרא במגילה שהבאנו לגבי ההלכה של יום הכניסה.

יש תשובה על זה בריטב"א. הריטב"א לא שאל שאלה זו. אבל הריטב"א אומר תירוץ לקושיה זו במאמר מוסגר. הריטב"א אומר שהנביאים לא קבעו את התאריך של יום הצום. הם קבעו את החדש שבו עושים את הצום. אבל הם השאירו את קביעות התאריך של יום הצום לחכמי המסורה. אין תקנה מדברי קבלה לצום דווקא בתשיעי לחדש. אלא כל יום בחדש תמוז ראוי להיקבע כיום הצום על ידי חכמי המסורה לקיים בו את התקנה מדברי קבלה לצום בחדש הרביעי. התקנה מדברי קבלה היא לצום בחדש הרביעי. זה צום של החדש. צום של החדש הרביעי.

זה שונה מהתקנה בדברי קבלה לגבי קריאת המגילה. התקנה מדברי קבלה הייתה לקרוא את המגילה ביום י"ד וביום ט"ו. התקנה לא הייתה רק לקרוא את המגילה בחדש אדר. אלא התקנה מדברי קבלה הייתה לקרוא את המגילה ביום י"ד וביום ט"ו של חדר אדר. התקנה דברה לא רק על החדש שבו קוראים את המגילה אלא התקנה דברה על היום בחדש אדר שבו קוראים את המגילה. ונוח בארבעה עשר בו ועושים אותו יום משתה ושמחה. ונוח בחמישה עשר בו ועושים אותו יום משתה ושמחה. לכן הגמרא שואלת איך חכמי המשנה היו יכולים לשנות את יום קריאת המגילה עבור בני הכפרים ליום הכניסה? הרי התקנה הייתה שהימים האלו נזכרים ונעשים. אבל בתענית התקנה מדברי קבלה לא הייתה על יום מסוים בחדש תמוז. התקנה מדברי קבלה הייתה על החדשים שהחדשים האלו נזכרים ונעשים. הנביאים תקנו תענית עבור חדש תמוז ולא עבור יום ספציפי בחדש תמוז. וכן הנביאים תקנו תענית עבור חדש אב, חדש תשרי וחדש טבת. אבל קביעות יום מסוים לתענית הושארה לחכמי המסורה. לכן חכמי המסורה היו יכולים לשנות את קביעות יום הצום

הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר וכתוב בתריה **{ירמיה נב-ז}** ותבקע העיר וגו' אמר רבא לא קשיא כאן בראשונה כאן בשניה דתניא בראשונה הובקעה העיר בתשעה בתמוז בשניה בשבעה עשר בו: בחורבן בית ראשון הובקעה העיר בתשיעי לחדש. בחורבן בית שני הובקעה העיר בשבעה עשר לחדש. אז מתי צריכים לצום? ברור שצמים בשבעה עשר בתמוז. ולמה? הרי בחורבן בית ראשון הובקעה העיר בתשיעי לחדש. הראשונים מתרצים מפני שחורבן בית שני חמיר טפי. חורבן בית שני הוא יותר גרוע. לכן שינו את התאריך של הצום מתשיעי לחדש לשבעה עשר לחדש.

אבל יש על זה קושיה. הגמרא בתחילת (דף ב'). מסכת מגילה אומרת: **אנן הכי קאמרין מכדי כולהו אנשי כנה"ג תקנינהו דאי ס"ד אנשי כנה"ג י"ד וט"ו תקון אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקינן אנשי כנה"ג והתנן אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין אלא פשיטא כולהו אנשי כנה"ג תקינן.** קושיית הגמרא הייתה איך חכמי המשנה היו יכולים לתקן לבני הכפרים קריאת המגילה ביום הכניסה? הרי התקנה המקורית על ידי אנשי כנסת הגדולה - וזה היה מדברי קבלה - הייתה לקרוא את המגילה ביום י"ד. י"ד וט"ו מוזכרים במגילה כימים של קריאת המגילה. יום הכניסה שהוא יום שני או יום חמישי קודם פורים אינו מוזכר במגילה כיום שבו קוראים את המגילה. אז איך חכמי המשנה יכולים לעקור תקנה זו עבור בני הכפרים ולהעביר קריאת המגילה עבורם מיום י"ד ליום הכניסה? הרי אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו אלא אם כן הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין. והיינו שחכמי המשנה לעומת אנשי כנסת הגדולה אינם חשובים כבית דין שגדול ממנו בחכמה ובמנין. אז איך חכמי המשנה היו יכולים להעביר את קריאת המגילה עבור בני הכפרים ליום הכניסה? אז אפשר לשאול אותה שאלה לגבי קביעות יום הצום על

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

בה י"ז בתמוז ואע"ג דכתיב בקרא בתשעה לחדש קלקול חשבונות היו שם ופליג אש"ס דידן ורוצה לומר דמתוך טרדתם טעו בחשבונם ולא רצה הפסוק לשנות מכמו שהיו סבורים: התוספות אומרים שאנשים טעו וחשבו שהובקעה העיר בתשיעי לחדש. והפסוק מעתיק את הטעות שלהם. והיינו שהתאריך שמופיע בפסוק הוא תאריך מוטעה. וזה מפני שהפסוק מעתיק את הטעות של האנשים שהיה להם קלקול חשבונות וחשבו שהובקעה העיר בתשיעי לחדש? אבל באמת גם בבית ראשון הובקעה העיר לא בתשיעי לחדש אלא בשבעה עשר לחדש. ואנו לא מבינים איך שיך לומר שהפסוק בירמיהו יעתיק טעות? איך שיך לומר שהפסוק בירמיהו מעתיק תאריך שמבוסס על קלקול חשבונות?

למה היה להם קלקול חשבונות? מכיוון שהם כל כך היו נדכאים בצרות הזיכרון שלהם לא קלט את התאריך הנכון שבו הובקעה העיר. האבלות על החורבן כל כך הטרידה ושטפה אותם זה לא אפשר לזיכרון שלהם לקלוט את התאריך הנכון שבו הובקעה העיר. הרב נתן דוגמא לזה. הרב אומר שלפעמים הוא לא זוכר את התאריך של יום פטירתו של אביו זצ"ל. הרב לפעמים מסתפק אם אביו נפטר בג' שבט או ב' שבט או בד' שבט. פעם אחת הרב היה צריך לבדוק כדי לוודא שג' שבט הוא יום היארצייט של אביו. כשאחד עובר חוויה טראומטית של אבלות אז הזיכרון לא קולט טוב מתי זה קרה. ולכן הפסוק העתיק את קלקול חשבונות שלהם. הפסוק רצה להראות כמה הם היו מדוכאים על ידי חורבן הבית. העולם שלהם נהיה חשוך מאובדן תקווה. עד כדי כך שטעו בחשבון היום שבו הובקעה העיר. זה מה שהתוספות אומרים. **ורוצה לומר דמתוך טרדתם טעו בחשבונם ולא רצה הפסוק לשנות מכמו שהיו סבורים: התוספות אומרים שאנשים טעו וחשבו שהובקעה העיר בתשיעי לחדש. והיינו שהתאריך שמופיע בפסוק הוא תאריך מוטעה. וזה מפני שהפסוק מעתיק את הטעות של האנשים שהיה להם קלקול חשבונות וחשבו שהובקעה העיר בתשיעי לחדש? אבל באמת גם בבית ראשון הובקעה העיר לא בתשיעי לחדש אלא בשבעה עשר לחדש. ואנו לא מבינים איך שיך לומר שהפסוק בירמיהו יעתיק טעות? איך שיך לומר שהפסוק בירמיהו מעתיק תאריך שמבוסס על קלקול חשבונות?**

בי"ז בתמוז העמיד צלם בהיכל

הגמרא אומרת: שרף אפוסטמוס את התורה גמרא: העמיד צלם בהיכל מגלן דכתיב **[דניאל יב-יא]** ומעת הוסר התמיד ולתת

מתשיעי לחדש לשבעה עשר לחדש. הריטב"א אומר את זה אגב אורחא. הריטב"א אומר שלא נזכרו הימים בדברי קבלה.

ויש בריטב"א עוד תירוץ על קושיה שלנו. הריטב"א אינו שואל את הקושיה. אבל יש ללמוד מדבריו עוד תירוץ על קושיה שלנו. הגמרא בראש השנה דף י"ח: אומרת: **בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה יש גזרת המלכות צום אין גזרת המלכות ואין שלום רצו מתעניין רצו אין מתעניין**. אנו פעם הזכרנו את שיטת הרמב"ם על זה שבזמן בית שני זה היה רצו מתעניין רצו אין מתעניין. שזמן בית שני היה מצב של אין שלום ואין גזרות. ולאחר חורבן בית שני יש חובה מצד תקנת הנביאים להתענות בכל ארבע הצומות. שאחר חורבן בית שני זה תמיד נחשה אין שלום ויש גזרות. אבל הריטב"א פה אינו מסכים עם הרמב"ם. אז בזמן שאין מלחמה ואין שלום רצו מתעניין רצו אין מתעניין. ממילא חכמי המשנה היו יכולים לשנות את התאריך של יום הצום. יש פה נקודה של חידוש בריטב"א. אנו היינו אומרים מכיוון שאמנם אם רצו מתעניין שאין זה חובה אלא רשות. אבל אי אפשר לשנות את התאריך של יום הצום. אבל הריטב"א אומר שכלול בהלכה זו של אם רצו שבית דין אחר יכול לשנות את התאריך של יום הצום. אלא שהריטב"א עצמו אינו שואל את הקושיה.

התירוץ הכי טוב הוא התירוץ הראשון. שהתקנה מדברי קבלה לא ציינה יום מסוים ליום הצום. התקנה מדברי קבלה ציינה רק את החדש שבו מתקיים הצום. אבל לא כלול בתקנה מדברי קבלה את היום שבו הצום צריך להתקיים.

התוספות במסכת ראש השנה דף י"ח: נותנים שיטה אחרת בשם הירושלמי על נושא זו. התוספות אומרים: **זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר. היינו בראשונה אבל בשניה הובקעה בי"ז ומשום הכי עבדינן בי"ז תענית והך ברייתא מתנינן בירושלמי וגרסי**

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

מה הן הרעיונות העומדות מאחורי דברים אלו? אנו צריכים להבין את הרעיונות העומדות מאחורי דברים אלו. אם הגמרא טרחה לומר דברים אלו אז אנו צריכים להבין את עומק הדברים. יש שתי לשונות ברש"י איך לפרש את הדברים. אז יש שתי רעיונות העומדות מאחורי הדברים. מה הן שתי הרעיונות?

הרמב"ם בפרק ו' הלכות תשובה הלכה ה' מדבר על השאלה איך הקב"ה מעניש מי שהחריב את בית המקדש? הרי הקב"ה נתן לו את הכוח להחריב את בית המקדש. איך טיטוס הרשע היה יכול להיכנס לתוך קדש הקדשים ולחלל את קדש הקדשים ולחרף ולגדף את ה'. אז כנראה שהקב"ה לפעמים משתמש בשבט כדי להחדיר משמעת בתוך עם ישראל. שיקשיבו לתורת ה'. הוי אשור שבט אפי. איך שטיטוס נכנס לבית המקדש וחתך בחרבו את הפרוכת ויצא דם מהפרוכת. איך טיטוס היה וכל לחלל אקדש הקדשים ולחרף ולגדף את ה'? המדרש בשיר השירים אומר: כתיב: 'קחי רחים וטחני קמח' (ישעיהו מ"ז, ב), אמר ר' יהושע בן לוי כל עמא טוחנין חטים ואת אמרת קחי רחים וטחני קמח?! אלא כך אמרה ירושלים לבת בבל אילולי ממרום עשו מלחמה עמי את היית יכולה לי?! אילולי שלח אש בעצמותי את היית יכולה לי?! הוי קמחא טחינא טחנת ואריא קטילא קטילת ודרא יקידא יקדת. הפירוש הוא שבית המקדש היה חרב כבר קודם שטיטוס נכנס לבית המקדש. אבל מי שבפועל עושה את זה הוא האויב. השבט. והקב"ה לבסוף יתנקם מהאדם שפעם עשה את שליחותו של הקב"ה.

זה לשון ראשונה של רש"י. הצלם השלם אמר לצלם השבור לך יש אחריות על חורבן בית המקדש ולכן אתה נענשת.

לפי לשון שנייה הצלם דיבר להקב"ה. הצלם הבין שהוא לעצמו אין לו שום כוח. הוא לעצמו אין לו הכוח להחריב את בית המקדש. הצלם אומר להקב"ה אתה נתת לי את הכוח להחריב את בית המקדש. והיינו שלא האויב החריב את בית המקדש אלא הקב"ה החריב את בית המקדש.

הרמב"ם שואל למה הקב"ה התנקם במצריים? הרי הקב"ה עצמו גזר גר יהיה זרעך בארץ לא להם וענו אותם ועבדום ארבע מאות שנה. זו קושיה מפורסמת של

שקוף שומם - כשבטל התמיד אז נכנס שקוף שומם לבית המקדש, והיינו שהועמד צלם בהיכל. - וחד הזה והכתיב {דניאל ט-כז} ועל כנף שקוצים משומם אמר רבא תרי הוו ונפל חד על חבריה ותבריה ליה לידיה ואשתכח דהוה כתיב אנת צבית לחרובי ביתא ידך אשלימת ליה. רש"י אומר: ונפל חד על חבריה וקטעיה לידיה. והנקטע לא קא חשיב והיינו דכתיב שקוף אחד: ורש"י אח"כ אומר: אנת צבית לאחרובי ביתיה וידך אשלימת ליה. הצלם אומר לחבירו - הצלם שלא היה שבור אמר לצלם השבור - אתה רצית להחריב ביתו של מקום שהטית ישראל אחריו ואני עשיתי בך נקמה ושילמתי לך ידי - אתה רצית להחריב את בית המקדש אז אני שברתי אותך. הגירסא לפי לשון זו הוא ביתיה ולא ביתא. שהצלם השלם דיבר אל הצלם השבור ואמר לו אתה רצית להחריב ביתו של הקב"ה. והיינו ביתיה ולא ביתא. - ל"א אנת צבית לאחרובי ביתא וידך [אושלית] לי לשון שאילת [כלים] כלומר ועלה בידי: מהו הפשט בלשון שנייה של רש"י? לפי לשון שנייה ברש"י הצלם השלם אמר להקב"ה אנת צבית לאחרובי ביתא. אתה הקב"ה רצית להחריב את בית המקדש. ולכן אתה הקב"ה שלחת את הצלם. לפי לשון זה הגירסא היא ביתא ולא ביתיה. שהצלם דיבר להקב"ה שמהצלם אמר להקב"ה שביית המקדש נחרב רק מפני שהקב"ה רצה להחריב את בית המקדש. ולכן הגירסא היא ביתא ולא ביתיה. שאיזה כוח יש לצלם להחריב את בית המקדש? הצלם אמר שאתה הקב"ה נתת לי את היד לעשות את זה. הצלם אמר לא אני החרבתי את בית המקדש. אלא הקב"ה החריב את בית המקדש. אתה הקב"ה נתת לי את הכוח לעשות את זה. לפי לשון ראשונה ברש"י הצלם השלם אמר לחברו אתה רצית להחריב ביתו של מקום, ואני עשיתי בך נקמה. השאלה היא למי נאמר מה שכתוב על הצלם. האם זה נאמר מצלם אחד לחברו? או הצלם אמר את זה להקב"ה.

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

זאת ה' יתנקם באויב על זה שהאויב החריב את בית המקדש. האויב ייענש אף שהאויב לא עשה את זה בכוחות עצמו אלא ה' נתן לו את הכוח לעשות את זה. נבוכדנצר, נבוזראדן וטיטוס היו כולם שלוחים של הקב"ה, אבל הם בכל זאת אשמים. יש בהם אשמה. הם אחראים על מה שהם עשו.

יש לפרש לשון שנייה ברש"י שהצלם השבור היה מתלונן למה הוא נענש? הרי הקב"ה נתן לו את הכוח להחריב את בית המקדש.

נבוכדנצר אמנם היה שלוחו של הקב"ה, אבל זה לא נחשב נסיבה מקלה להצדיק מה שהוא עשה.

הרמב"ם. אנו לא בדיוק מבינים את התשובה של הרמב"ם. הרמב"ם אומר: **וְהָלֹא כְּתוּב בְּתוֹרָה (בראשית טו-יג) 'וְעַבְדּוֹם וְעַנּוּ אֹתָם', הָרִי גָזַר עַל הַמִּצְרִיִּים לַעֲשׂוֹת רָע. וְכָתִיב (דברים לא-טז) 'וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֹכַר הָאָרֶץ', הָרִי גָזַר עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד עֲבוּדָה זָרָה. וְלָמָּה נִפְרַע מֵהֵן. לִפְנֵי שֶׁלֹּא גָזַר עַל אִישׁ פְּלוֹנִי הַיָּדוּעַ שִׁיְהִיָּה הוּא הַזּוֹנֶה אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתָן הַזּוֹנִים לַעֲבֹד עֲבוּדָה זָרָה אִלּוּ לֹא רָצָה לַעֲבֹד לֹא הָיָה עוֹבֵד. וְלֹא הוֹדִיעוּ הַבּוֹרָא אֶלָּא מִנְהִיגוֹ שֶׁל עוֹלָם. הָא לָמָּה זֶה דוֹמָה לְאוֹמֵר הָעָם הַזֶּה יְהִיָּה בְּהֵן צְדִיקִים וְרָשָׁעִים. לֹא מִפְּנֵי זֶה יֹאמֵר הָרָשָׁע כְּבֹר נִגְזַר עָלַי שִׁיְהִיָּה רָשָׁע מִפְּנֵי שֶׁהוֹדִיעַ לְמֹשֶׁה שִׁיְהִיָּה רָשָׁעִים בְּיִשְׂרָאֵל. הַתִּירוֹץ שֶׁל הַרְמַב"ם הוּא שֶׁאִמְנֵם הֵייתָה גְזִירָה, אֲבָל הַמִּצְרִיִּים לֹא הָיוּ צְרִיכִים לְהִתְנַדֵּב לְמַשׁ אֶת הַגְזִירָה. הַרְמַב"ם אומר תִּירוֹץ עַל הַשְׁאֵלָה לְמָה הַמִּצְרִיִּים נִעֲנְשׁוּ: וְעַנִּין הַמִּצְרִיִּים אֵינָה שֶׁאֵלָה מִשְׁנֵי פָנִים. הָאֶחָד כִּי הַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאִין הַבּוֹרָא נִפְרַע מֵאָדָם רָע אֲלֵא בְרַע מִמֶּנּוּ וְאַחֵר שִׁיפְרַע מִזֶּה יַחֲזוֹר וַיִּפְרַע מִן הָרַע מִמֶּנּוּ בְּרָשָׁעוֹ וְכֵן הוּא אומר הוּא אֲשׁוֹר שֶׁבֵּט אֶפִּי כִּהְתִּימֵךְ שׁוֹדֵד תּוֹשֵׁד פִּי מִפְּנֵי רָשָׁעךָ וְגוֹדֵל לְבֶךְ וְהַתְּפֹאֶרֶךְ עָלַי. וְהַמִּצְרִיִּים גִּ"כ רָשָׁעִים הָיוּ וְרֹאוּיִים לְמָכּוֹת הָהֵם וְאִילוּ שִׁמְעוּ לְמֹשֶׁה בַּתְּחִלָּה וְשִׁלְחוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ לֹקִים וְלֹא טִבְעוּ בֵּים אֲבָל זִדּוֹנוֹ שֶׁל פֶּרַעַה וּבִזּוּתוֹ אֶת הַבּוֹרָא יַתְּבַרֵךְ לִפְנֵי שִׁלּוּחוֹ הוּא גֵרָם לוֹ. וְהַשְּׁנִי כִּי הַבּוֹרָא אָמַר וְעַנּוּ אוֹתָם וְהֵם עֲבָדוּ בֵּהֶם בִּפְרֶךְ וְהִמִּיתוּ מֵהֶם וְטִבְעוּ מֵהֶם כְּעַנִּין שֶׁנֶּאֱמַר אֲנִי קֹצֵפְתִּי מֵעַט וְהֵם עֲזָרוּ לְרַעַה לְפִיכֶךְ נִתְחַיִּיבוּ: אֲזַי הַשְׁאֵלָה שֶׁהַרְמַב"ם שׁוֹאֵל בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה לְגַבִּי בַּחֲרִירָה וַיִּדְעָה, וּבְמִיּוּחָד כִּשֶׁהַקְּב"ה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּבֶר אֲנוּשׁ כְּאִמְצָעִי לְהַעֲנִיֵּשׁ אֲחֵרִים. הָאֵם אֲזַי הַתִּלְיִין הוּא אֲשֶׁם אוֹ הוּא אֵינּוּ אֲשֶׁם? וְהַתְּשׁוּבָה הִיא שֶׁהַתִּלְיִין כֵּן אֲשֶׁם. אֲלֵא שֶׁהַשְׁאֵלָה הִיא אֲרִיךְ לִיִּשֵׁב דָּבָר זֶה עִם הַיִּסּוּד שֶׁל בַּחֲרִירָה. זֶה הַשְׁאֵלָה שֶׁל הַרְמַב"ם.**

אלו הן שתי הלשונות ברש"י. הקב"ה נתן את הכוח לאויב להחריב את בית המקדש, ובכל